

Nehéz esztendők erőszakszervének krónikája

Müller Rolf: *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban.*
Jaffa Kiadó, 2012

Kevés olyan szervezet van a magyar történelemben, melyhez annyi negatívum, rossz érzés és emlék tapad, mint az Államvédelmi Hatósághoz (ÁVH). A társadalom tudatában megszülető képzettársítások azonban törvényszerűen gyártják a legendákat, a pontatlanságokat. Müller Rolf, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának munkatársa tavaly megjelent kézikönyvében kísérletet tesz arra, hogy leszámoljon a „magyarországi sztálinizmus” legfontosabb erőszakszervéhez fűződő tévedésekkel és legendákkal.

Félreértés ne essék: a szerző nem akarja kisebbíteni az ÁVH tagjai által elkövetett bűnök mértékét, szó sincs arról, hogy relativizálja azt a mérhetetlenül sok szenvedést, amelyet „a munkásosztály ökle” okozott 1945 és 1956 között a magyarságnak. Ugyanakkor ez a mű nem is bűnlajstrom vagy vádirat: Müller Rolf kellő történészi távolságtartással, szinte már az elérhetetlen *sine ira et studio* elve alapján írta meg áttekintését a kommunista diktatúra terrorszervezetéről, az intézményesített gonoszság egyik XX. századi élcsapatáról.¹ Ellentétben Kiszely Gábor ismert könyvével,² Müller tényleg a politikai rendőrség mint szervezet történetét írta meg, nem pedig az egyes ügyek, koncepciók perек vagy társadalmi igazságtalanságok krónikáját. S tette mindezt olvasmányos stílusban, olykor frappáns fogalmazási megoldásokkal élve.³ A könyv szövege több helyen is képszerű, olykor konkrét fotókkal is foglalkozik,⁴ látszik, hogy a szerzőnek komoly érzéke van a vizualitáshoz, szeret képekkel foglalkozni (ezt egyébként korábbi publikációinak egy része is tanúsítja).⁵ A kötetben egyébként kevés, de annál értékesebb fénykép is található.

Ami a tartalmat illeti, Müller Rolf nem marad adós a tévhitek elosztatásával. A közkeletű „ávós” kifejezéssel kapcsolatban az olvasó megtudhatja, hogy csak 1946. október 6. és 1948. szeptember 8. között volt ÁVO a politikai rendőrség, hiszen ekkor volt a Belügyminisztérium Államvédelmi Osztálya. Maga az Államvédelmi Hatóság elnevezés 1948-tól jelent meg, mint a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága, mely 1950. január 1-től önálló Államvédelmi Hatóságként működött tovább, de a közvélemény jelentős része még évekig „ávósokként” emlegette a politikai rendőrség tagjait. A „kvázi minisztériumként” működő hatóság aztán 1953. július 17-én lett ismét BM ÁVH.⁶ A közvélekedéssel ellentétben a kommunista politikai rendőrség székhelye a tárgyalt időszak alatt nem végig az Andrassy út 60. alatt volt, a szervezet központja 1950–1951 telén a Jászai Mari téri „Fehér Házba” költözött.⁷ Azt az elterjedt nézetet, hogy hazánk lett volna a „feljelentők országa”, nem lehet egyértelműen, dokumentumokkal alátámasztva bizonyítani.⁸ Mindezen tényekről a korszakkal foglalkozó szakemberek már régóta tudtak, de most talán a szélesebb olvasóközönség is megismerheti őket.

S legalább olyan fontos, hogy az ÁVO/ÁVH gyalázatos működéséhez köthető számadatok is a köztudat részévé váljanak. Valóban megdöbbentő, hogy 1953 elején közel 1,2 millió személy szerepelt a rendőrség nyilvántartásában potenciális ellenségként, de az is, hogy a Sztálin halála utáni amnesztia során a kegyelmi intézkedések 758 611 főt érintettek, ám még 1953 végén is 1 149 659 személyről vezettek kartont, a felnőtt lakosság több mint 20%-a volt tehát ellenségként elkönyvelve! A besúgóhálózat 1953-ban 45 521 együttműködővel szőhette át a magyar társadalmat, ami az összlakosság 0,5%-át tette ki.⁹

Ám természetesen korántsem „száraz” számadatok alapján ismerhetjük meg az államvédelem működését. A szerző alapos, táblázatokkal kiegészített leírásokkal mutatja

be a politikai rendőrség szervezettörténetének változásait, kezdve azzal, hogy milyen kaotikus állapotok uralkodtak 1944 végén és 1945 legelején, amikor több politikai rendőri szerv működött egyszerre.¹⁰ Ezt követően pedig szinte már mikrotörténeti mélyfúrásokkal mutatja be kilenc ember 1948–1949-es sorsán keresztül a hatóság kegyetlen működését.¹¹ Az áldozatok mellett természetesen szóba kerülnek a bűnelkövetők is: olvashatunk Péter Gábor, Tömpe András, Fehér Lajos, Szűcs Ernő, Piros László, Dékán István, Princz Gyula, Bálint István, Janikovszky Béla és mások tevékenységéről. Kiemelt hely jut a szervezet legismertebb alakjának és első vezetőjének, Péter Gábornak, akinek rövid életrajzával sem marad adós a szerző. A hatóság első irányítójának ifjúságáról szóló részt olvasva hiába keresnénk olyan mozzanatot, melynek hatására az eredetileg Eisenberger Benjámin nevet viselő személy szadista szörnyeteggé vált volna.¹² S éppen ez az egészben a legfélelmetesebb: a gonoszságra való hajlam kialakulásához nem kell feltétlenül trauma vagy egy meghatározó negatív élmény, az benne lehet bárkiben, még egy egyszerű szabóinasban is. Egyetlen apró hiányérzetünk van csupán: talán nem lett volna hasztalan, ha a szerző ír Péter Gábor és társainak mindennapi életéről, luxus iránti vágyukról, hiszen ezek még élesebb képet tudnak rajzolni ezekről az emberekről.¹³

De nemcsak a hatóság szervezettörténetét, vezetőinek tevékenységét, az ügynökhálózat nagyságát ismerhetjük meg Müller Rolf könyvéből, hanem reális képet kaphatunk arról is, hogyan működött, illetve hogyan *nem* működött a Rákosi-korszak politikai rendőrsége. Hiszen éveken át a szükséges eszközrendszer minimuma sem állt a nyomozók rendelkezésére, kevés volt az autó, a megfelelő fényképezőgép és a lehallgatókészülék. A nyilvántartások és a környezettanulmányok is rengeteg kívánnivalót hagytak maguk után, s még 1956 közepén is „csak” a rádióadások 60%-át tudták zavarni. A kezdeti időkben annyira híján voltak a gépkocsiknak, hogy kénytelenek voltak az amerikai hadseregtől vásárolt járgányokkal (Dodge Weapon, Jeep) közlekedni, és még 1956-ban is használt az állomány „imperialista autómárkákat” (Buick, Hudson, Plymouth). Így előfordulhatott, hogy az USA-nak való kémkedés vádjával letartóztatott személyeket amerikai járművekkel szállították kihallgatásra. Szép kis ellentmondás, gondolhatnánk, de hát a cél szentesítette az eszközt (a Vörös Hadsereg is használt Sherman harckocsikat a világháborúban).¹⁴ Az eszközhiány mellett a politikai rendőrség tagjainak műveletlensége sem könnyítette meg a munkát: a szovjet megszállás után a rendőrséghez kerülők jelentős része alig tudott írni vagy olvasni. Ehhez képest kész csoda, hogy 1956 márciusában az államvédelem operatív/elhárító/biztosító szerveinél szolgálatot teljesítő beosztottak 5,1%-a felsőfokú képzésben részesült, 20,8%-uk pedig képes volt leérettségizni.¹⁵

Kétségtelen, hogy a szerző jól ismeri az ÁVH-ra vonatkozó levéltári kútfőket. Több fontos forráscsoport felhasználásával írta meg a politikai rendőrség történetét, pl. az 1947. évi csoportvezetői értekezletek alapján, de felhasználásra került Rákosi Mátyás 1952. május 30-i, a terrorszervezet központjában tartott beszéde, Georgi Dimitrov bolgár vezetőnek írt levelei, Péter Gábor feljegyzései a párt főtitkárának, Kádár János 1950-es előadása az Egyéves Pártfőiskolán stb. Mindezek önmagukban is értékes dokumentumok, remélhetőleg a jövőben forráskiadványokban is találkozhatnak velük a szakmabeliek, hasonlóan a Müller által is szerkesztett, a politikai rendészeti osztályok iratait közkinccsé tevő kiadványhoz.¹⁶ A szerző olykor több forrást összehasonlítva mutat be egy-egy eseményt, ami rendkívül dicséretes megoldás.¹⁷

Az érdekes, olvasmányos könyv tartalmában tehát igen nehéz fogást találni. Ám fel kell hívnunk arra is a figyelmet, hogy rengeteg elírás, elütés található a műben.¹⁸ Erről minden bizonnyal nem a szerző tehet, a szerkesztő(k) sokkal inkább, mégis fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy egy ennyire fontos témánál különösen bántóak tudnak lenni a hibák, elgépelések.

Fontos, használható kézikönyv született a Rákosi-kor leghírhedtebb szervezetéről, mely minden bizonnyal még hosszú éveket, évtizedeket megkerülhetetlen műve lesz a

korszakkal foglalkozó történészeknek. Kíváncsian várjuk, hogy Müller vagy esetleg mások a jövőben hasonló színvonalon foglalják-e össze a Kádár-kori állambiztonság történetét. Nagy szükség lenne arra is!

¹ Lásd Müller Rolf: *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban*. [Budapest], Jaffa Kiadó, 2012 (a továbbiakban Müller) 71–72.

² Kiszely, 2000.

³ Lásd például Müller 105, 109, 133–134, 226.

⁴ Például Müller 9, 215.

⁵ Müller–Sümegei, 2006; Müller, 2011; 2012; stb.

⁶ Müller 9–10, 22, 32, 42, 58.

⁷ Uo. 233.

⁸ Uo. 192.

⁹ Uo. 55, 63, 67, 157.

¹⁰ Uo. 10–14.

¹¹ Uo. 34–42.

¹² Uo. 77.

¹³ Érdemes lett volna ehhez felhasználni Majtényi György írásait a kommunista uralmi elittről.

¹⁴ Müller 182–183, 189, 222.

¹⁵ Müller 202.

¹⁶ Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009.

¹⁷ Például Müller 94–96, 223–226.

¹⁸ A teljesség igénye nélkül: a 10., 20., 26–27., 31., 42., 49., 62., 82., 85., 87., 92–93., 109., 112–113., 115–116., 132., 156., 185., 224. stb. oldalakon.

Hivatkozott irodalom

Kiszely, 2000

Kiszely Gábor: *ÁVH. Egy terrorszervezet története*. Budapest, Korona Kiadó.

Krahulcsán–Müller (szerk.), 2009

Dokumentumok a politikai rendőrség történetéből 1. A politikai rendészeti osztályok 1945–1946. Szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Krahulcsán Zsolt, Müller Rolf. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó.

Müller, 2011

Müller Rolf: *Titkok – képek – nyolcvanas évek / The Secret Pictures of the Eighties*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó.

Müller, 2012

Müller Rolf: A megtorlás fényképei. In *A Nagy Testvér szatócsboltja. Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történetéből*. Szerkesztette: Gyarmati György és Palasik Mária. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó. 305–334.

Müller–Sümegei, 2006

Fényképek, 1956. Írta és összeállította: Müller Rolf és Sümegei György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.